GRATULAZIUN

«La dunna dallas poesias»

Oz, gliendisdis, ils 28 da settember 2026, festivescha la poeta Tresa Rüthers-Seeli 95 onns. Scriver scriva ella dapi in pèr onns buca pli pervia dalla vesida, mo recitar sias poesias e quellas dad auters fa ella aunc adina cun siu agen fiug a quellas e quels che fan ina viseta ni dattan in clom.

La giubilara Tresa Rüthers-Seeli sin ina fotografia da matg 2000. FOTO ARCHIV FMR

Entschiet a scriver e publicar ha Tresa Seeli gia avon 70 onns, sco giuvna che veva frequentau la Scola da dunnas e fatg il diplom da scolasta da lavur. Quei era in temps en Surselva, nua che la gasetta ed ils calenders eran empleni cun texts dad umens e nua ch'ins stueva encurir texts screts da dunnas culla lupa. Aschia fa la reacziun dil pur che veva plidentau ella cun «Vus essas bein la dunna dallas poesias» buca surstar (tenor La Quotidiana dils 10 da matg 2000).

Ses emprems texts publichescha Tresa Seeli el «Pelegrin», aunc cul pseudonim «Melania». Ed ina da sias empremas poesias che cumpara el fascichel numer 5 dil «Pelegrin» 57 da 1956 ei «Notg».

Notg
Stgira, tresta, nunveseivla
eis ti notg, e buntadeivla
cuarclas ti il mund.
Mo il barschar
el cor human
vul buc calar. –
Gl'ei stgir
gl'ei van. –
Plein quitaus
ei nossa veta. –
Sco in confiert
en nies pitir
tarlischan steilas
tras il stgir. –
Igl ei carezia.

Era sche Tresa Seeli cun ses 25 onns semetta cun quella poesia e ses motivs «notg», «steilas», «pitir» ella tradiziun, sedifferenzieschan tun e fuorma ch'ella elegia d'ina gronda part dallas poesias da gliez temps e quei aunc avon che Hendri Spescha publicheschi en ses «Sinzurs» (1958) il vers «La notg ei buntadeivla». Cu Tresa Rüthers-Seeli edescha 30 onns pli tard siu emprem cudisch da poesias «Tras melli veiders» (1987), repren ella diversas da sias poesias publicadas alla fin dils onns 50 el «Pelegrin». La poesia «Notg» s'auda denton buca denter quellas.

Publicau sut siu agen num ha la poeta dil temps ch'ella steva cun sia famiglia a Bottighofen el cantun Turgau. Ella «Litteratura» da 1984 cumparan per l'emprema ga treis poesias sut siu num. Ina da quellas poesias ei «Unviern», e cun quella ha Tresa Rüthers-Seeli mussau ch'ella stueva ver giu scret (e legiu) ils davos onns, e quei era senza publicar ina lingia.

Unviern
ti
vevas
scret
ella
neiv
jeu
hai
bugen
tei
ed
ussa
ei
la
neiv
luada

Las vacanzas passentavan ils Rüthers a Falera, e sco la poeta ha giu detg inaga duront ina prelecziun, hagi ella viu cun ir cun skis che zatgi vevi scret ella neiv «I love New Zealand». Quei seigi stau il punct da partenza per sia poesia «Unviern», ina poesia sempla, che sa plidentar mintgina e mintgin da nus. Sco la neiv liua, sespiarda era l'amur, e forsa ad in auter livel era scartira e messadi. Denter «New Zealand» ed «Unviern» sesanflan munds e tuttina mantegn la poesia ils tratgs sempels e concrets da siu mument d'inspiraziun. Sche Melania stueva aunc scriver e dir en sia poesia «Notg» «Plein quitaus / ei nossa veta», ha Tresa Rüthers-Seeli anflau la via da saver exprimer enzatgei senza stuer dir ei.

Co ella scrivi sias poesias, quei ha Tresa Rüthers-Seeli giu formulau inaga aschia al telefon cun Maria Cadruvi. «Jeu vai getg a ti: Las poesias dattan buc giu da tschiel. Zanua survegns ti in'inspiraziun, per exempel o da cudischs che ti legias ni o da zatgei che succeda sin tiara. E quell'inspiraziun leventa en tei ina marveglia. E lu vas ti suenter quei e suenter quei, ed ussa plaunsiu, ed jeu getg a ti plaunsiu. – Jeu semettel buc giu davos meisa e scrivel si quei. Quei sto esser zatgei che jeu portel entuorn cun mei. – E lu plaunsiu, en gis ni meins, ei ina poesia fatga. E fatga diltut ei'la mai. Vesses adina aunc suenter, cu ti has fatg la poesia, fatg zatgei meglier.» (intervesta registrada ils 5 da matg 2022, mira era Annalas 139, 2026)

Sch'ins legia sias poesias sent'ins ch'ella ha legiu bia e ch'ella ei s'interessada ina veta ora per las poesias dad auters. 13 onns alla liunga ha ella luvrau en ina libraria a Constanza e fatg la selecziun pils cudischs da lirica che duevan la finala setschentar sin cruna en stizun. Sch'ella anflavi en in cudisch da poesias treis, quater che plaschevien ad ella, lu eri quei l'enzenna ch'il cudisch seigi giustificaus e ch'ei vali la peina da cumprar el.

Sco Tresa Rüthers-Seeli ei stada fascinada da certas poesias dad auters, dat ei era denter las sias da quellas che fascineschan e mettan en marveglias.

Neiv matg
Jeu fierel
el tschiel
il crap
giu dil cor
crod'el
ellas frastgas
neiv'ei
ina neiv
da fluras
tscherscher

Punct da partenza per «Neiv matg» ei la locuziun tudestga «mir fällt ein Stein vom Herzen». En differentas da sias poesias reflectescha e transfuorma Tresa Rüthers-Seeli adina puspei idiomatissems empristai dil tudestg. Per saver curdar ellas frastgas dil tscherscher sto il crap vegnir fiers el tschiel e sch'el croda (cun cor e tut) ellas frastgas, semida la grevezia en ina neiv da fluras tscherscher, levas sco scrottas. «Neiv matg» ei ina poesia che propona a lecturas e lecturs a moda ludica e leva ina formulaziun nova per exprimer cuntegn e messadi dalla locuziun tudestga en romontsch.

Biaras poesias da Tresa Rüthers-Seeli han la qualitad dad esser persunalas ed universalas enina. Partend dad observaziuns precisas passa ella ad in messadi ni a ponderaziuns generalas che san daventar collectivas. Sco en buns films illuminescha ella buca tut tochen el pli davos cantun, quei che restrenschess puspei l'optica. Sias poesias ein empau sco finiastras che lubeschan da mirar en duas direcziuns. D'ina vart laian ellas entrar lecturas e lecturs el mund poetic dall'autura, dall'autra vart dattan ellas la pusseivladad da mirar anoviars per forsa capir meglier nies sedepurtar ni il mund. Ella poesia «Jeu sai» stat ei scret alla fin:

Jeu sai dil di
che nus vein
traversau ils praus
per pigliar tschittas

ed eran sez pigliai
en nossa reit

Tgi da nus ha buca gia giu il sentiment dad esser staus pigliaus en certas situaziuns en l'atgna reit? E per tals e talas che zanistreschan la verdad sco ei cunvegn gest ad els, ha la poeta nudau en siu archiv il suandont: «Ti sas / dir e dir / e tener tuts / pil narr / deno tetez». Pli clar san ins strusch formular quei.

Ti, Tresa, has giu detg lezza ga al telefon cun Maria Cadruvi davart il plascher da scriver poesias: «Jeu creigel che quei seigi stau bia urialas en mia veta, nua che ti eras ventireivels, lu sentevas ina certa ventira. Jeu sun vegnida da gir enzatgei che occupava mei. Plitost per mei che pils auters. Also cu jeu vevel scret ina poesia, er'jeu ina fetg cuntenza. Il pli cuntenza er'jeu, cu ella era el cudisch ch'ins saveva buc midar ella pli.»

Grazia a tes treis cudischs san tias poesias ussa era procurar a quellas e quels che vulan urialas da ventira. Che ti possies star vinavon marvegliusa e selegrar dils bials muments en tiu mintgadi, era sch'il radius ei vegnius stretgs ils davos onns. Cordiala gratulaziun.

Renzo Caduff

Il davos cudisch da Tresa Rüthers-Seeli ei cumparius 2015 tier la Chasa Editura Rumantscha. FOTO MAD/CHASA EDITURA RUMANTSCHA